

GRA: Great Real Art.

Підсумки IV Всеукраїнського театрального фестивалю-премії «ГРА»

Юлії Швець

Фестиваль-премія «ГРА», який проводиться раз на рік на конкурсній основі, оголосив переможців – це шість із майже 90 прем'єрних вистав 2020 року з усіх куточків нашої країни: від Одеси до Києва, від Берегового, що на кордоні з Угорщиною, до Северодонецька на Луганщині. Однак, рекорд за кількістю заявок і сценічних робіт, котрі потрапили до лонгліста з великим відривом від інших міст, встановив Львів. Відбір 30-ти вистав до лонгліста (шляхом перегляду у відеозапису) та 12-ти до шортліста (подорожуючи й передивляючись вистави «наживо») робили, як і в минулі роки, десять українських експертів – фахові театрознавці, критики, театральні журналісти – різного віку, різних тематичних і естетичних уподобань. Сам метод закритої індивідуальної оцінки з наступними розгорнуто-аргументованими письмовими рецензіями на вистави лонгліста (котрі публікувались у медіа, соціальних мережах і в окремому друкованому альманасі) робив цей відбір прозорим. Постійна ротация в експертній групі й обов'язкове щорічне запрошення до складу міжнародного журі професіоналів з різних країн дає змогу фестивалю «ГРА» утримувати «формат» максимальної неупередженості.

Церемонія нагородження переможців відбулась у грудні в столичній Національній опереті, хоча ще на початку жовтня готувалися до проведення фіналу у Львові. Пандемія внесла корективи й у сам спосіб перегляду вистав. Всі двадцять робіт шортліста можна було подивитися онлайн. Це ускладнило роботу й міжнародного журі, до якого цього року ввійшли театральні діячі п'яти європейських країн: Руї Мадейра – актор та режисер, художній керівник Театральної компанії міста Брага (Португалія); Анна Корженьовська-Бігун з Польщі – докторка гуманітарних наук, упорядниця і наукова редакторка першого польського книжкового видання текстів Леся Курбаса; Беньямінас Жельвіс – співак, генеральний директор Каунаського державного музичного театру (Литва); Дайан Елшоут з Нідерландів – танцівниця, хореограф, педагог; Фредерік Поті – режисер, актор, продюсер та генеральний директор Theatre de la Massue, працює в царині сучасного театру ляльок, в 2004–2014 рр. – директор паралельної програми Авіньйонського фестивалю «фестиваль вуличного театру та нового цирку» (Франція). В шести «індивідуальних» номінаціях «За найкращу режису-

ру, сценографію, музичне вирішення, хореографію» відзнаки отримали автори проекту «Чорнобильдорф» Роман Григорів, Ілля Разумейко, Христина Слободянюк; «За найкращу чоловічу роль» – Василь Сидорко за роль Ероса у виставі «Філоктет. Античний рейв»; «За найкращу жіночу роль» – Оксана Цимбаліст за роль Афродіти у тій же виставі.

Об'єднуючим моментом для переможців, які й у окремих елементах, й у цілому привернули увагу міжнародного журі («Чорнобильдорф» отримав відзнаку як «Найкраща експериментально-пошукова вистава», «Філоктет. Античний рейв» – як «Найкраща вистава камерної сцени») виявилася певна часова дистанція, а також глобальність викликів, які в цих роботах досліджуються. У першому випадку йшлося про можливий пост-Апокаліпсис – у недалекому майбутньому, друга ж робота демонструє пред-Апокаліпсис – «античних» часів. Обидві роботи розповідають про нашу країну та наше сьогодення, яке з історичної дистанції бачиться значно чіткіше, ніж з точки зору сучасної докудрами.

Автори проекту «Чорнобильдорф» (PORTO FRANKO, NOVA OPERA) створюють світ, яким вони його уявляють після атомної катастрофи. Випадкові вцілілі бродять занедбанними територіями, намагаючись будувати нові поселення, відшукуючи власну ідентичність та надаючи матеріальним залишкам колишньої цивілізації нові сенси. Інакше кажучи, ті, хто вижив, починають творити нові міфи, в якості зразків використовуючи міфи античні, сучасні та й узагалі весь досвід людства, записаний на флешкартах, що, як не дивно, збереглися. Структуру і фабулу «археологічної опери» (так її жанр формулюють автори) нескладно зрозуміти із послідовності новел: «ELEKTRA», «DRAMMA PER MUSICA», «RHEA», «THE LITTLE ACCORDEON GIRL», «MESSE DE CHORNOBYLDORF», «ORFEO ED EURIDICE», «SATURNALIA». Її універсальні сенси можуть бути цікавими та доступними як естетично витонченому, так і масовому глядачу, причому в багатьох куточках світу («опера» виконується кількома мовами – українською, латиною, румунською, сербохорватською та німецькою). Це пафосне в найкращому сенсі, синкретичне дійство, у якому майстерно сплавлені самодостатня опера, хореографія, перфоманс, ритуальні обряди, відеоінсталяції, – цілком вписується у «пошуково-експериментальний» формат,

Сцена з вистави «Філокет. Античний рейв».
Режисер Дмитро Захоженко. Театр Лесі Українки, Львів.

вповні заслугоує на найвищу оцінку в своїй номінації.

У цій же номінації «За найкращу пошуково-експериментальну виставу» був присутній цікавий і достойний мультимедійний перформанс «**Кострубізм. Кумановський**» Луцького театру «ГарМІдЕр» у постановці Руслани Порицької. Вистава була приречена на підвищену глядацьку увагу – у першу чергу із-за її назви. Вона ніби дражнила поціновувачів культового авангардного митця (який сорок років прожив у Луцьку), обіцяючи добросовісний байопік – який все рівно нікого би не влаштував, тому що кожен бачить авангардного героя по-своєму. Психологія творчості, анімація художньої графіки, віртуальна сцена, фізичний театр, мікс перформансу, пластики й класичних театральних прийомів, синхронізованих із відеорядом, який мерехтить «кострубізмами» на білому екрані, ніби оживляючи знаки часу, – давні спогади митця. Й лише один актор (Павло Порицький) взаємодіє з цим «гармидером» знаків, створюючи опосередковану «біографію митця», який найбільше любив «надавати нові імена старим речам» – тим «оживляючи» їх. З цієї дійсно новаторської постановки б'є ірраціональна енергія, здатна, здається, знести і залізне мереживо рейок і сталевий ангар, де сьогодні міститься театр. Тонкі механізми трансформації життєвих явищ в мистецькі, міфологія творчості, яка почала працювати ще при житті художника й продовжує працювати зараз, перехід мистецтва від одного покоління до іншого, – лише в штрихах можна зрозуміти, наскільки великий контраст творчої й нетворчої ментальності.

Смисловим центром вистави «**Філокет. Античний рейв**» «Театру Лесі» (Львів) є її активний пацифістський посыл. Відправною «точкою» режисер Дмитро Захоженко обирає п'єсу Софокла в інтерпретації німецького драматурга Гайнера Мюллера. Антична війна у цій сценічній роботі затівається «богами» на сучасній дискотеці, присвяченій «дню народження» Зевса. Велими інтригуючою виглядає інтродукція – галаслива «розважальна» вечірка, коли глядачів зустрічає усе хмільне «олімпійське суспільство». Однак, шойно починається головна дія, «стихія

рейву» не витримує смислового навантаження міфу, а від суміщення «видовища» зі спробами «психологічної» гри (в моменти важкого морального вибору кожним із героїв) віє штучністю та крутіською патетикою. Міжнародне журі тим не менш високо оцінило намагання авторів не «зациклюватись» на «старих формах» в трактуванні «складної драматургії» й професійну одержимість більшості виконавців.

У номінації «За найкращу виставу камерної сцени» гідною конкуренткою попередній також виступила робота львів'ян – вистава «**Буна**» театру ім. М. Заньковецької. В її основі – конфлікт між Церквою й Клубом – зазвичай, найвеличнішими символами-спорадами в кожному селі. Життя пересічного українця проходить між цими потужними полюсами. «Етно-хорор» – як формулює жанр вистави режисер Ігор Білиць – стає адекватним відображенням сучасного сільського життя. Бо жах на клаптику сценічного простору всюди – в умовах «будинку культури» і на умовно «церковному амвоні» (двоповерхова вертикальна конструкція вдало символізує не лише дім Буни, але й усе українське село). Суворість і деспотизм, імперативний тон, скнарність, релігійна забобонність, бажання мати на службі якщо не «золоту рибку», то хоча б холопку-онуку і зятя-лакея, – подаються у виставі як архетип певного роду жінок старшого покоління, котрі не мали, або втратили звичку до нормального вияву почуттів, людської взаємодопомоги та взаємоповаги¹. Поширене на Буковині діалектне поняття «Буна» – старша жінка замужнього роду – втілює у виставі «національний матриархат».

Робота цілісна, насичена глибинними мотиваціями вчинків усіх персонажів, доречними смисловими й предметними знахідками. Зокрема, цікава взаємодія похилої дочащої площини з розсипаною на ній мукою (до нещастя) й намагання основних персонажів утвердитися в домінуючому родинному статусі, – однак, площина їх повсякчас «скидає», вказуючи на «Сізіфів труд», на необхідність спочатку «вирівняти площину», а не намагатись отримувати переваги на похилій.

Вистава «**VINO**» режисера Євгена Корняга (Київський театр драми і комедії на лівому березі Дніпра) має відзнаку «За найкращу хореографічну-балетну-пластичну виставу». Так, це справді вишукане і вкрай темпераментне дійство в стилістиці «фізичного» театру: безліч красивого жіночо-чоловічого тіла, що «відкриває себе» через алкогольну залежність і в ній же «тоне». Декадентська модель людського існування поступово розкривається у циклі хореографічних мініатюр, що являють собою низку візуально-бездоганних натуралістичних сцен без послідовного наративу. Вино-людська кров-кров Христа-біблійна тема перетворення води у вино – образи, які режисером зближуються й легко зчитуються. Однак, очікування того, що гламурний потік сцен, дійшовши фіналу, раптом за-

¹ Див. Ганна Веселовська. Спектаклі – маркери часу (прем'єри-2020 Львівського національного театру ім. Марії Заньковецької) // Кіно-Театр. – 2021. – №2.

Сцена з вистави «Лис Микита». Режисер Василь Вовкун. Львівський Національний театр опери і балету ім. Соломії Крушельницької.

Сцена з вистави «Чорнобильдорф». Режисери Роман Григорів та Ілля Разумейко, PORTO FRANKO, NOVA OPERA.

вершиться якоюсь безумно-значною ідеєю, котра нарешті переверне з ніг на голову усталену глядацьку свідомість, якомусь легітимізує всі алкогольно-естетські сценічні «шукання» та знайде «ідеальну формулу» вина (тобто, «почуття міри» – оптимальну кількість, яка відділяє «людину, що втікає від самотності», від найогиднішої тварини), на жаль, не виправдались. Щира акторська самовіддача, естетська сценографія, цікава звукова палітра, ефектні «колективні пози» презентували сценічне життя – на грані естетизації алкогольної ейфорії – й тому ця постановка все-таки більш вписується в потік явищ комерційних (з деякими ознаками культури), аніж мистецьких.

Її конкуренткою у номінації виступила алегорична оповідь Рівненського музично-драматичного театру «Люди. Тіла. Метаморфози» у постановці Юрія Паскара. У «пластичній драмі абсурду» прочитуються фрагменти окремих сюжетів, якими по вінця наповнене людське існування. У виставі актуалізовано буквально все: побудова суспільної ієрархії, рух по кар'єрній драбині, гримаси «поліцейської держави», «військова диктатура», бунт проти тиранії, народження дитини, любов і розставання, ядерний вибух, сцена двоюмою між чоловіками. Поміж цими «опорними точками» – сюжети ще менші. «Безперервний рух енергії», котрий заявляється у виставі як альфа і омега людського існування, досліджує не конкретні, а всі можливі кроки людини в цьому світі.

Статичне світло, «атмосферна» музика з метрономом, нарочита затишність деяких мікросюжетів, вирази обличчя акторів, на яких прочитується тривога, «костюми» тілесно-піщаного кольору, – все це створює певного роду медитативне поле, стриманій енергії якого хочеться віддатись. Коли прийняти запропоновані театром «правила гри», замість хаосу виникають рефлексії: від космогонії Есхіла до застиглої сценографії авангарду. Акторський ансамбль існує єдиним організмом, при тому в деяких сюжетах виконавці гранично індивідуальні, тонко і точно ведуть свою лінію, вдало поєднуючи в характері персонажа

принципи пластичної й елементи драматичної гри.

У номінації «Найкраща вистава для дітей» українськими й зарубіжними експертами одноставно визнано постановку Тернопільського театру актора і ляльки «А хай то качка копне» Ніко Лапунова. Це якісна інтелектуальна комедія для сімейного перегляду (де звірі користуються діалогам з високим IQ дорослої мови), яка «розігрується» акторами й ляльками у прекрасній в своїй простоті сценографії (старовинний буфет-вітрина у двох поверхах, на кожному з яких відбувається окрема дія), під змістовне музичне оформлення. Усе це, помножене на гідний рівень акторського виконання, цілком заслужило на високу нагороду². Коріння сюжету вистави «Це дитя» Угорського театру з міста Берегове, що отримав відзнаку як «Найкраща драматична вистава», – в європейській цивілізації епохи «нового відчуження» з її культом тотальної байдужості. Для глядацького емоційно-аналітичного осмислення режисер Олег Мельничук пропонує не локальне питання «батьків і дітей», а універсальну проблему крайнього індивідуалізму, котра, транспонуючись на родинно-сімейні відносини, починає звучати особливо актуально. Втілення цього наративу у вільній, високопрофесійній манері акторського існування (як соло, так і в ансамблі) цілком заслужено удостоєно найвищої нагороди³.

З цією виставою змагалася робота Одеського театру ім. Василя Василька за повістю Михайла Булгакова «Собаче серце» у постановці Максим Голенка. Режисер багатьох актуальних вистав і цього разу за допомогою «фірмових» універсальних прийомів, енергетики акторів та постановочної команди вибудовує символічний простір, насичений музичними лейтмотивами (постійний супровід «тапера»), якому притаманна безсумнівна магія. Доля головних персонажів починається в квартирі й завершується в казематах, хоча насправді укорінена вона в соціальному шаба-

² Див. рецензію на виставу у цьому номері.

³ Див. рецензію на виставу у «Кіно-Театр», №1, 2021 р.

На свято до корифеїв

Вікторія Котенок

Антон Адаменко у виставі «Іду за вас» за реальними оповідями бійців АТО. Режисер Євген Курман. Кіровоградський український музично-драматичний театр ім. М. Кропивницького.

*Терпіння, Господи, дай нам терпіння!
Вони хочуть нас вбити, на нашій землі
Вони ставили пастки, рубали коріння,
Але не знали, що ми - журавлі.
Ми - журавлі...¹*

2021 року Всеукраїнське свято театрального мистецтва «Вересневі самоцвіти» відбулося в 51-ше і було присвячене 30-ій річниці Незалежності України (режисер заходу Євген Курман). За традицією його відзначали у Кропивницькому – місті, яке почесно називають колицкою українського театру. Адже саме тут 27 жовтня 1882 року відбулася прем'єра вистави «Наталка Полтавка» у виконанні першої професійної трупи українських акторів, яку зібрав Марко Кропивницький. А ще Кіровоградщина є малою батьківщиною корифеїв: як Марка Лукича, так і Тобілевичів – Івана (Карпенка-Карого), Миколи (Садовського), Панаса (Саксаганського) та їхньої сестри Марії (Садовської-Барілотті), з якими він приятелював і працював. 27 вересня 1970 року на 125-річчя від дня народження Івана Карпенка-Карого і були започатковані «Вересневі самоцвіти», основними локаціями яких є Кіровоградський український музично-драматичний театр, музей-заповідник «Хутір Надія» у Миколаївці (тут тривалий час жив Іван Карпович, писав п'єси, приймав гостей-театралів) та, віднедавна, музейно-природний заповідник «Тобілевичі» в Арсенівці (місце народження Тобілевичів і доле-

ші, який самовбивчо готує для себе інтелігенція. У висвітленні цієї критично важливої теми полягає основне досягнення постановки. Жагу соціальної помсти (прямого результату будь-якої революції), – вважає режисер, – викликають гуманістичні ілюзії інтелектуалів, котрі хочуть скасувати «соціальну дистанцію. Ці ілюзії – неприпустиме явище, а ласка – не єдиний спосіб спілкування з живою істотою, в якій, як на початку вважає Професор, «терор паралізує нервову систему».

Режисер активно насичує дію алюзіями із сучасності («харрасмент» на сцені, переписка Енгельса з Каутським проектується на спілкування представників сучасного українського політикуму). У режисерській інтерпретації місце інтелектуала – у казематі Луб'янки, «соціально пристосованого пса» – у її кабінеті, «неприспосованої собаки» – будка на «периферії життя». Окрім цієї туги, головне у виставі – чітке і прекрасне: зухвало-провокативний меседж, жорстко поставлені «паралельні» питання, сам факт роздумів про роль інтелігенції в суспільстві, яка, даруючи низам примарну надію, не утруднює себе їх вихованням, зловживаючи «морфієм».

Львівський оперний театр в рамках проекту «Український прорив» у 2020 році реалізував амбіційний проект – оперу «Лис Микита» на музику Івана Небесного. Постановка (автор лібрето і режисер Василь Вовкун) стала найкращою музичною виставою. Здається, це головна на сьогодні вистава про нас – причини наших негараздів і наше майбуття. Оригінальність й масштабність візуальної складової, різноманітна сучасна музика, яка «цементує» дійство суто національними лейтмотивами, актуальність сенсів, а також рівень творчої реалізації задуму дозволяють внести «Лиса Микиту» в список головних досягнень національного театру останніх років.⁴

Змагався зі Львівською Оперою мюзикл «Шинель» Молодого театру (Київ) у постановці Андрія Білоуса. Повесть Миколи Гоголя ним була по-сучасному, яскраво й вельми цікаво інтерпретована⁵. Поєднання динамічного жанру мюзиклу й печального гоголівського наративу зробило історію про власника архетипового суконного виробу неочікувано контрастною – тонко психологічною та сліпучою. «Великої поваги заслуговує бажання і готовність українців виходити на сцену і озвучувати свою позицію, те, що, на жаль, забули або ж втратили в західному театрі», – зазначає продюсер із Франції Фредерік Поті. Підводячи підсумки, можна стверджувати, що український театр міцнішає, змінюється лексика, формат театрального дійства. Інноваційні тенденції, судячи з робіт, які взяли участь у конкурсі, також очевидні. Як і у виставі «Це дитя» про Людину, яка перебуває в умовному потязі «Життя», існування справжнього театру не є статичним і кожен його крок (як і кожна зупинка) повинен, як стверджував Верді, заперечувати нудьгу в таїні мистецтва.

⁴ Див. рецензію на виставу в цьому номері.

⁵ Див. рецензію на виставу у журналі «Кіно-Театр», №6, 2021.

¹ Початок пісні «Зерно». Музика і слова – Олександр Серебрянський, аранжування – Андрій Карачун.